ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ШАДРІН Олександр Сергійович - адвокат
https://orcid.org/0009-0001-6497-3149
УДК: 342.95 (477)
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.61

У статті стверджується, що особливо загрозливого характеру корупція набуває у діяльності адвокатури, породжуючи нерівність у доступі до правничої допомоги, впливаючи на об'єктивність і законність досудового розслідування і судового розгляду, зумовлюючи кругову поруку, що унеможливлює виявлення злочинних і корупційних практик, неформально унормовує на рівні корупційних схем недоброчесні підходи до вирішення різного роду питань, які стосуються як функціонування органів адвокатського самоврядування, набуття статусу адвоката, професійного навчання, а також безпосереднього захисту прав і свобод громадян.

Зазначено, що феномен корупції має складну природу, яка по суті відображає викривлення низки процесів у сферах: публічного управління, коли управлінський вплив здійснюється не на основі законодавчих приписів з урахуванням соціального покликання, завдань і функцій того чи іншого органу публічної влади, а з огляду на особисту вигоду окремої особи чи групи осіб; освіти та виховання, коли корупційні дії виступають як наслідки кризи ідейно-ціннісного виховання суспільства; антикорупційної діяльності, коли неефективним є інституційний механізм протидії корупції; громадського життя та функціонування інститутів громадянського суспільства, коли сформовані суспільством організації нездатні повною мірою здійснювати моніторинг доброчесності органів публічної влади; міжнародної діяльності, коли корупція в окремо взятій державі не викликає занепокоєння міжнародної спільноти, у тому числі в процесі вимірювання рівня корупції з боку міжнародних організацій.

Доведено, що у сфері адвокатської діяльності корупція характеризується тісним взаємозв'язком з загальним рівнем доброчесності усієї системи правосуддя, а також особливим впливом на толерантність до корупційних проявів адвокатів і їх об'єднань з боку органів адвокатського самоврядування, що досягається за рахунок визначення особливого порядку набуття статусу адвоката, контролю та нагляду за адвокатською діяльністю, закріплення системи вимог до етичної культури адвокатів, чільне місце серед яких займає саме доброчесність.

Ключові слова: корупція, сфера адвокатської діяльності, сутність, публічне управління, система правосуддя, юридичний сектор, доброчесність.

Постановка проблеми

Немає сумнівів, що корупція є величезною проблемою для нашої країни. Рівень корупції в нашій країні досить високий, і він поглинає багато внутрішніх ресурсів, які перерозподіляються через корупційний механізм і фактично вилучаються з внутрішнього продукту, що робить Україну однією з найбідніших країн Європи. В останні роки було докладено багато зусиль для стримування корупції. Не варто очікувати, що з корупцією можна покінчити швидко та безповоротно. Однак практичний досвід інших країн показав, що стримувати корупцію можливо

шляхом впровадження ефективної антикорупційної політики. В Україні досягнуто певного прогресу в боротьбі з корупційною практикою. Зокрема, досить успішним було впровадження інструментів для забезпечення прозорості доходів публічних службовців та політиків [1].

У сучасних умовах розвитку системи державного управління та адміністрування, яка охоплює не лише органи державної влади, а й установи місцевого самоврядування, державні підприємства, агентства, державний сектор та інші суб'єкти, що діють у суспільних інтересах, корупція набуває системного, складного та високолатентного характеру. Прояви корупції перешкоджають прозорості, ефективності та підзвітності державних органів, дискредитують реформи, знижують довіру громадян до органів влади та підривають демократичні процеси. Корупція є не лише порушенням правових норм, а й багатофакторним соціальним явищем, що формує альтернативні механізми прийняття управлінських рішень, сприяє виникненню тіньових управлінських структур, порушує принцип доброчесності як на державній службі, так і в інших суспільно-політичних інститутах. Вона становить пряму загрозу суспільним інтересам, безпосередньо впливає на неефективне використання бюджетних ресурсів, посилює нерівність у доступі до державних послуг та, відповідно, збільшує соціальну нерівність у суспільстві [2, с. 37].

Водночас особливо загрозливого характеру корупція набуває у діяльності адвокатури, породжуючи нерівність у доступі до правничої допомоги, впливаючи на об'єктивність і законність досудового розслідування і судового розгляду, зумовлюючи кругову поруку, що унеможливлює виявлення злочинних і корупційних практик, неформально унормовує на рівні корупційних схем недоброчесні підходи до вирішення різного роду питань, які стосуються як функціонування органів адвокатського самоврядування, набуття статусу адвоката, професійного навчання, а також безпосереднього захисту прав і свобод громадян.

Повністю погоджуємося з тим, що українська адвокатура, як інститут, закріплений у Конституції України (стаття 131-2), мала б бути незалежним захисником прав громадян. Однак, за даними дорожньої карти реформ DEJURE, система страждає від хронічних проблем, які підживлюють корупцію та кругову поруку. Кількість адвокатів зросла з 33 тисяч у 2015 році до понад 70 тисяч у 2024-му, але це не покращило якість послуг, а навпаки - посилило хаос та значно знизило кваліфікаційний рівень адвокатури. Крім того, адвокатура блокує ключові процеси в правосудді. З 2022 року не проводяться з'їзди посилаючись на війну, з грубим порушенням Конституції України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що унеможливлює ротацію керівництва та делегування представників до Вищої ради правосуддя (ВРП) та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (КДКП). Ці проблеми не лише підривають довіру до адвокатури (рівень довіри – менше 20%, за опитуваннями), але й гальмують реформу адвокатури в Україні, роблячи її вразливою до зовнішніх впливів, включно з російським» [2].

Стан дослідження теми

Осмисленню широкого кола питань, пов'язаних з сутністю адвокатської діяльності та окремих дотичних до неї процесів приділяли увагу в своїх наукових працях В.Б. Авер'янов, К.Л. Бугайчук, В.О. Бурбика, В.М. Гаращук, О.П. Заставна, В.Ю. Заяц, О.В. Джафарова, І.О. Калугіна, Ю.М. Кириченко, В.Ю. Кобринський, А.Т. Комзюк, О.М. Музичук, О.В. Пабат, О.Ю. Синявська, В.С. Селюков, О.Ю. Татаров, Л.Г. Удовика, С.О. Шатрава, І.М. Шопіна та ін. Проте поза увагою представників вітчизняної наукової спільноти залишалися актуальні проблеми, пов'язані з сутністю корупції у сфері адвокатської діяльності.

Мета і завдання дослідження

Мета статті зводиться до того, щоб проаналізувати сутність корупції у сфері адвокатської діяльності. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: розглянути сутність корупції як такої та її складну природу (компоненти, які її утворюють); дослідити, як саме корупція ви-

значається у національному законодавстві; визначити специфіку корупції саме у сфері адвокатської діяльності.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автором вперше сформоване комплексне розуміння корупції крізь призму врахування специфіки адвокатської діяльності у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу

Більшість авторів розглядають корупцію як зловживання владою або службовим становищем для особистої вигоди, що відображає усталене розуміння природи цього явища. Визначення корупції у вітчизняних джерелах переважно наголошують на її соціальній небезпеці та негативних наслідках для держави та суспільства. Українські дослідники особливо наголошують на тому, що корупція становить загрозу публічному управлінню та підриває суспільні інтереси. У міжнародних документах та підходах міжнародних організацій домінує універсальне визначення корупції як зловживання державною або приватною владою для особистої вигоди, що підкреслює глобальне визнання корупції як загального соціального зла. В українському законодавстві корупція чітко визначена в правовій сфері як використання службових повноважень для отримання неправомірної вигоди. Це забезпечує правову конкретику та створює основу для практичного застосування антикорупційних заходів. Визначення в словниках та енциклопедіях переважно наголошують на етичних та моральних аспектах корупції, описуючи її як продажність та підкуп посадових осіб. З юридичної точки зору, корупція – це сукупність злочинів та правопорушень, пов'язаних зі зловживанням владою або службовим становищем [2, с. 40].

На думку Л.Г. Удовики та І.О. Калугіної, «аналіз сучасних наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених дає змогу стверджувати, що існує декілька основних підходів до поняття «корупція»: 1) корупція як протиправне корисливе діяння, вчинене особою, яка наділена владними повноваженнями; 2) корупція як екстралегальний інститут, який використовується приватними особами чи групами для здійснення впливу на дії чиновників (бюрократії); 3) корупція як симптом наявності збою у системі державного управління; 4) корупція як соціально-економічне та політичне явище, головною особливістю якого є використання посадовими особами законодавчої, виконавчої і судової влади, громадських об'єднань, установ і організацій господарського управління всіх форм власності свого службового становища для одержання матеріальних цінностей, послуг [4, с. 70].

Так, феномен корупції має складну природу, яка по суті відображає викривлення низки процесів у сферах: публічного управління, коли управлінський вплив здійснюється не на основі законодавчих приписів з урахуванням соціального покликання, завдань і функцій того чи іншого органу публічної влади, а з огляду на особисту вигоду окремої особи чи групи осіб; освіти та виховання, у тому числі правової освіти та культури, коли корупційні дії виступають як наслідки кризи ідейно-ціннісного виховання суспільства, коли на ціннісному рівні отримання особистої вигоди переважає виконання суспільно-значущого обов'язку, у тому числі за рахунок неповного розуміння відповідальності за вчинення корупційних дій, а також недостатнього рівня правової культури, яка закладається ще у родинному середовищі та у процесі здобуття середньої освіти; антикорупційної діяльності, коли неефективним є інституційний механізм протидії корупції (антикорупційні органи, органи адвокатського самоврядування в частині регламентації етичних вимог адвокатської професії); громадського життя та функціонування інститутів громадянського суспільства, коли сформовані суспільством організації нездатні повною мірою здійснювати моніторинг доброчесності органів публічної влади, самі стають частиною корупційних схем; міжнародної діяльності, коли корупція в окремо взятій державі не викликає занепокоєння міжнародної спільноти, у тому числі в процесі вимірювання рівня корупції з боку міжнародних організацій.

Так, у контексті міжнародного розуміння феномену корупції варто погодитися з В. Ю. Зайцем, що «з аналізу міжнародних дого-

ворів та зарубіжного досвіду можна прийти до основних висновків: провідні країни ЄС, в тому числі Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, в своєму законодавстві не містять визначення поняття «корупції», а розглядають корупційні прояви лише як кримінальні правопорушення, що було характерним і для національного законодавства України в певний період. Сучасне антикорупційне законодавство України містить визначення поняття «корупції», яке розкривається через перелік тих діянь, в яких вона отримує прояв» [5, с. 346].

Законом України «Про запобігання корупції» визначено, що «корупція - використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [6].

У сфері адвокатської діяльності корупція має свою специфіку, а також особливу набуває особливої суспільної небезпечності з огляду на вирішальний вплив на корупцію у системі правосуддя в цілому. Ghb wmjve системна корупція в системі правосуддя зазвичай визначається як використання державної влади для особистої вигоди, що призводить до неналежного надання судових послуг та правового захисту громадян. Систему правосуддя можна широко визначити, включивши до неї суддів, прокурорів, поліцію, державних захисників, приватну адвокатуру, судовий персонал та органи, що виконують судові рішення. Сприйняття корупції є таким же підступним і таким же важливим для подолання, як і сама корупція, оскільки обидва явища призводять до однакових результатів. Громадяни менш схильні дотримуватися закону, якщо вважають, що інші, зокрема урядовці, не підкоряються закону та уникають виявлення й покарання. Постраждалі особи вдаватимуться до того, щоб «брати закон у свої руки» для вирішення спорів, а не підкорятися судовій системі, яка сприймається як нечесна та упереджена. Іноземні інвестори уникатимуть тих країн, де судова система має репутацію такої, що застосовує закон непослідовно та примхливо [7].

Слід погодитися також з тим, що корупція в юридичному секторі – це серйозна проблема, яка підриває самі основи правосуддя та підриває верховенство права. Для підтримки справедливої та неупередженої правової системи вкрай важливо вирішувати проблеми корупції в ній та боротися з нею. Існує кілька ключових стратегій боротьби з корупцією в юридичному секторі: сприяти прозорості: прозорість є наріжним каменем будь-яких антикорупційних зусиль; суворі кодекси етики: розробка та впровадження комплексних кодексів етики для юристів є життєво важливими. Ці кодекси повинні чітко визначати очікувану поведінку, конфлікти інтересів та наслідки порушення етичних стандартів; захист викривачів: слід заохочувати повідомлення про корупцію за допомогою надійних механізмів захисту викривачів. Ті, хто викриває корупцію в юридичному секторі, повинні бути захищені від помсти та мати правовий захист; технологічні рішення: впроваджувати цифрові рішення для зменшення можливостей для корупції. Автоматизація юридичних процесів, електронне ведення обліку та онлайн-системи управління справами можуть зменшити потенціал для хабарництва та фаворитизму; кампанії з підвищення обізнаності громадськості: підвищувати обізнаність громадськості про негативний вплив корупції в юридичному секторі; співпраця з громадянським суспільством: Співпрацювати з організаціями громадянського суспільства та неурядовими організаціями (НУО), які спеціалізуються на боротьбі з корупцією. Ці групи можуть надавати експертні знання, адвокаційні та наглядові функції, щоб контролювати юридичний сектор; освіта та навчання: покращувати освіту та навчання з питань етики для адвокатів, суддів та юридичного персоналу. Ця освіта повинна включати модулі боротьби з корупцією, підкреслюючи важливість етичної поведінки та наслідки корупційної поведінки [8].

Так, у сфері адвокатської діяльності корупція характеризується тісним взаємозв'язком з загальним рівнем доброчесності усієї системи правосуддя, а також особливим впливом на толерантність до корупційних проявів адвокатів і їх об'єднань з боку органів адвокатського самоврядування, що досягається за рахунок визначення особливого порядку набуття статусу адвоката, контролю та нагляду за адвокатською діяльністю, закріплення системи вимог до етичної культури адвокатів, чільне місце серед яких займає саме доброчесність.

Висновки

Таким чином, особливо загрозливого характеру корупція набуває у діяльності адвокатури, породжуючи нерівність у доступі до правничої допомоги, впливаючи на об'єктивність і законність досудового розслідування і судового розгляду, зумовлюючи кругову поруку, що унеможливлює виявлення злочинних і корупційних практик, неформально унормовує на рівні корупційних схем недоброчесні підходи до вирішення різного роду питань, які стосуються як функціонування органів адвокатського самоврядування, набуття статусу адвоката, професійного навчання, а також безпосереднього захисту прав і свобод громадян.

Зазначено, що феномен корупції має складну природу, яка по суті відображає викривлення низки процесів у сферах: публічного управління, коли управлінський вплив здійснюється не на основі законодавчих приписів з урахуванням соціального покликання, завдань і функцій того чи іншого органу публічної влади, а з огляду на особисту вигоду окремої особи чи групи осіб; освіти та виховання, у тому числі правової освіти та культури, коли корупційні дії виступають як наслідки кризи ідейно-ціннісного виховання суспільства, коли на ціннісному рівні отримання особистої вигоди переважає виконання суспільно-значущого обов'язку, у тому числі за рахунок неповного розуміння відповідальності за вчинення корупційних дій, а також недостатнього рівня правової культури, яка закладається ще у родинному середовищі та у процесі здобуття середньої освіти; антикорупційної діяльності, коли неефективним є інституційний механізм протидії корупції (антикорупційні органи, органи адвокатського самоврядування в частині регламентації етичних вимог адвокатської професії); громадського життя та функціонування інститутів громадянського суспільства, коли сформовані суспільством організації нездатні повною мірою здійснювати моніторинг доброчесності органів публічної влади, самі стають частиною корупційних схем; міжнародної діяльності, коли корупція в окремо взятій державі не викликає занепокоєння міжнародної спільноти, у тому числі в процесі вимірювання рівня корупції з боку міжнародних організацій.

Доведено, що у сфері адвокатської діяльності корупція характеризується тісним взаємозв'язком з загальним рівнем доброчесності усієї системи правосуддя, а також особливим впливом на толерантність до корупційних проявів адвокатів і їх об'єднань з боку органів адвокатського самоврядування, що досягається за рахунок визначення особливого порядку набуття статусу адвоката, контролю та нагляду за адвокатською діяльністю, закріплення системи вимог до етичної культури адвокатів, чільне місце серед яких займає саме доброчесність.

Література

1. Corruption is a customary problem-solving mechanism in our society, says Oleksandr Sushko // International Renaissance Foundation: сайт. URL: https://www.irf.ua/en/perspective-development-plan-without-a-clear-perspective-how-will-communities-continue-to-amalgamate/.

2. Sergiienko L., Lukashuk O. Research into the essence and properties of corruption as an object of state policy. *Public Policy and Accounting*. 2025. No. 1 (11). Pp. 37-43.

3. Реформа адвокатури в Україні: Антикорупційна стратегія як інструмент подолання корупції та кругової поруки // Громадська Організація «Антикорупційний фронт Лариси Криворучко»: сайт. URL: https://www.anticor.foundation/novyny/28600/.

4. Удовика Л.Г., Калугіна І.О. Поняття корупції: наукові підходи та легальне тлумачення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 67-71.

5. Заяц В. Ю. Деякі теоретичні аспекти поняття (сутності) корупції як об'єкта протидії. *Право та державне управління*. 2022. № 2. С. 338-348.

6. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

7. Pepys M. N. Corruption and the Justice Sector // Management Systems International. URL: https://www.unodc.org/res/ji/import/academic_articles_and_books/corruption_and_the_justice_sector/corruption_and_the_justice_sector.pdf.

8. Combating corruption in the legal sector // The Impact Lawyers. URL: https://theimpactlawyers.com/articles/combating-corruption-in-the-legal-sector.

ON THE QUESTION OF THE ESSENCE OF CORRUPTION IN THE FIELD OF LEGAL PRACTICE

The article argues that corruption is particularly threatening in the activities of the bar, creating inequality in access to legal aid, affecting the objectivity and legality of pre-trial investigation and trial, causing a circular guarantee that makes it impossible to detect criminal and corrupt practices, informally normalizing at the level of corruption schemes dishonest approaches to resolving various issues related to the functioning of the bodies of bar self-government, obtaining the status of a lawyer, professional training, as well as the direct protection of citizens' rights and freedoms.

It is noted that the phenomenon of corruption has a complex nature, which essentially reflects the distortion of a number of processes in the areas of: public administration, when managerial influence is exercised not on the basis of legislative provisions taking into account the social vocation, tasks and functions of a particular body of public authority, but with a view to the personal benefit of an individual or group of persons; education and upbringing, when corrupt actions appear as consequences of a crisis in the ideological and value education of society; anti-corruption activities, when the institutional mechanism for combating corruption is ineffective; public life and the functioning of civil society institutions, when organizations formed by society are unable to fully monitor the integrity of public authorities; international activities, when corruption in a particular state does not cause concern for the international community, including in the process of measuring the level of corruption by international organizations. It has been proven that in the field of advocacy, corruption is characterized by a close relationship with the general level of integrity of the entire justice system, as well as a special impact on the tolerance of corruption manifestations of advocates and their associations by advocate self-government bodies, which is achieved by determining a special procedure for acquiring the status of an advocate, control and supervision of advocacy activities, and consolidation of a system of requirements for the ethical culture of advocates, among which integrity occupies a prominent place.

Key words: corruption, legal practice, essence, public administration, justice system, legal sector, integrity.